

**DE COMPAGNIE VAN DE HARINGBUIZEN, DOGGEBOTEN EN LIJNBANEN
OPGERICHT TE OOSTENDE IN 1617-1618**

door R. VANCRAEYNEST

Het is bekend dat na de belegering en de overgave van de stad Oostende op 22 september 1604 aan de aartshertogen Albrecht en Isabella, er nauwelijks nog sprake was van een stad, eerder van een puinhoop. De aartshertogen vaardigden op 21 oktober 1604 te Gent een ordonnantie uit (zie Bowens, deel I, p. 101-102) waarbij zij aan de personen die zich te Oostende wilden komen vestigen verscheidene voordelen toekenden, o.m. vrijdom van rechten en belastingen voor de tijd van 12 jaar, mits te leven als ware katholieken, vrijdom voor altijd van inkwartiering van soldaten in hun huizen, vrijdom van arrest op hun persoon voor de tijd van één jaar, vrijdom van ambacht en nering, het recht gratis het poorterschap te verwerven mits zich te laten inschrijven in het poortersboek van de stad.

Toch weten we dat het leven in de stad na 1604 slechts langzaam weer op gang kwam. Wie de tijd na de laatste oorlog hier te Oostende heeft beleefd, zal daarover niet verwonderd zijn. Trouwens echte kalmte en vrede heerste er eigenlijk nog niet. Regelmatig gebeurden er invallen in het noorden van onze provincie van uit de garnizoenen van Sluis, IJzendijke, Aardenburg..... Het Twaalfjarig Bestand, gesloten tussen Spanje en de Verenigde Provinciën op 9 april 1609, bracht daarin toch heel wat verbetering. Het was een wapenstilstand maar nog geen vredesverdrag.

Het is tijdens dat bestand dat wellicht al in 1616 besprekingen begonnen zijn tussen enkele personen uit Holland en de heren van de Raad van Financiën van de aartshertogen te Brussel nopens de stichting te Oostende van een "Compagnie van haringbuizen, doggeboden en lijnbanen".

Wat hier volgt heeft niet de pretentie een volledige studie te zijn over dit onderwerp. Daarvoor zou meer onderzoek moeten gebeuren en zou er dus meer tijd moeten aan besteed worden. Toch meen ik dat hetgeen ik daarover eigenlijk toevallig heb gevonden, aan de Oostendenaars, die lange tijd hebben geleefd van de zeevaart en de visserij, moest bekend maken. Noch Bowens, noch Pasquini vermelden iets over die compagnie, en ook daarom vind ik het belangrijk er iets over te publiceren, al was het maar om anderen aan te zetten tot verder onderzoek.

* * *

Ik heb alleen enkele resolutieboeken van de Staten van Vlaanderen geraadpleegd, die een deeltje vormen van het omvangrijk archief (12.004 nummers !) van de Staten van Vlaanderen dat bewaard wordt op het Rijksarchief te Gent. Maar er worden ook nog enkele honderden registers en bundels bewaard op het Stadsarchief te Brugge, ook op het Stadsarchief te Gent. Ongetwijfeld moet er ook iets te vinden zijn in de talrijke fondsen bewaard op het Algemeen Rijksarchief te Brussel !

Vooreerst : wat zijn de Staten van Vlaanderen ? De Staten van Vlaanderen zijn de leden die afgevaardigd werden door de geestelijken en de vier leden van het Land van Vlaanderen. Als afgevaardigden van de geestelijken troffen we o.m. aan : de abt van Oudenburg, of de abt van Voormezelen, of een kanunnik van het kapittel van de kathedraal van Sint-Donaas te Brugge. De vier leden van Vlaanderen die afgevaardigden stuurden waren : de stad Gent, de stad Brugge, de stad Ieper en het Brugse Vrije. De vergadering greep meestal plaats te Gent, maar soms ook te Brugge.

Hetgeen ik dus over de compagnie heb gevonden is alleen de neerslag in het archief van de Staten van Vlaanderen van de ongetwijfeld talrijke onderhandelingen die de compagnie heeft gevoerd met de centrale administratie van de aartshertogen, met de stad Oostende, met het Brugse Vrije, enz....

In de belangrijke collectie resolutieboeken werden per dag chronologisch de beslissingen opgeschreven die door de vergadering van de Staten werden genomen. Die beslissingen werden vaak genomen naar aanleiding van vragen of brieven afkomstig van allerlei instanties of personen, zo o.m. van de koning van Spanje, van de Gouverneur-generaal van de Zuidelijke Nederlanden, van de stadsbesturen, van de watering en polders. Men vindt er ook de afschriften in van brieven die de vergadering zelf besliste te sturen aan allerlei personen en besturen. Men treft erin aan de aanbestedingen van alle mogelijke werken, de leveringen aan de troepen, de verpachtingen van de bargiën, van de overzetten, enz... Dit alles staat in de registers letterlijk overgeschreven tot staving van de besluitvorming. Jammer dat die copieën niet altijd gedateerd werden. Als de vorst geld nodig had, bijvoorbeeld honderdduizend gulden, dan werd dat verdeeld over de kasselrijen en de steden volgens een bepaalde verdeelsleutel, die men het transport noemt, en ieders aandeel in die som kan men in de registers terugvinden. Kortom het is een goudmijn voor de geschiedenis van Vlaanderen. De taal is meestel het "Vlaams" van die tijd met woorden die men tevergeefs zal opzoeken in het tiendelig Middelnederlands woordenboek van Verwijs en Verdam, noch in het Westvlaams Idioticon van De Bo, noch in Loquela van Gezelle. De correspondentie met het centraal bestuur te Brussel is doorgaans in het Middelfrans en de correspondentie met Madrid is in het Spaans, soms met een Middelfranse vertaling.

Het eerste stuk dat ik heb gevonden moet dateren van vòòr 28 februari 1617. Het is een request of verzoekschrift door de Compagnie gericht tot de Staten van Vlaanderen. Ze doet daarin de omstandigheden uiteen waarom ze zich eerst gericht heeft tot het centraal bestuur van de aartshertogen, wat haar plannen zijn, en wat ze verlangt van de Staten van Vlaanderen. Hieruit blijkt dat het een belangrijk stuk is en ik zal het dan ook even doornemen.

Het gaat om een groep Hollandse vissers en zeevaarders. Van waar in Holland ze precies afkomstig zijn staat nergens vermeld. Ze hadden bemerkt dat de kust van Vlaanderen zeer geschikt was voor de zeevaart en de koophandel en "dat dierghelycke niet te vinden en is in eenighe andere quartieren van Europen". Ze waren naar hier aangetrokken door de voordelen die Hun Hoogheden de aartshertogen hadden toegezegd, en in 't bijzonder ook "vuyt yvere van de Roomsche Catholycque Religie, daerin sy upghevoet syn ende begheeren te sterfven".

Ze waren gaan aankloppen te Brussel bij het centraal bestuur om toelagen los te krijgen voor hun onderneming. De heren van Financiën bleken echter niet verder te willen gaan dan dat zij aan de Compagnie zouden toeleggen 1000 gulden voor elke haringbuis en 800 gulden voor elke doggeboot en dat voor 8 haringbuizen en 2 doggeboten, dus samen 9.600 gulden.

De Compagnie vond die tussenkomst onvoldoende gezien de hoge kosten die met dergelijke onderneming gepaard gingen. De heren van de Compagnie verklaarden aan de Staten van Vlaanderen dat andere steden, zoals Emden en andere ooststeden, om de koophandel aan te trekken, het als de gewoonste zaak van de wereld beschouwden, voor elke haringbuis en elke doggeboot, zomaar zonder te vragen, 1.200 gulden toelage te schenken. In het geval van de Compagnie zou dat dus 12.000 gulden betekenen. Daarenboven mochten de onderdanen van de Verenigde Provinciën in deze havens vrij in- en uitvaren, wat op lijfstraf verboden was in de havens van Hun Hoogheden. De mannen van de Compagnie vreesden dat ze hun medegezellen niet zouden kunnen overhalen de grote stap te zetten met de voorwaarden hun aangeboden voor de heren van Financiën. Deze hadden hen trouwens reeds van meetaf aan aangespoord te gaan aankloppen bij de Staten van Vlaanderen. Zij meenden dat de Staten van Vlaanderen daarvoor best aangewezen waren, aangezien de provincie Vlaanderen daar meest baat zou bij ondervinden. De provincie zou trouwens niet gauw geneigd zijn zulk een mooi voorstel af te wimpelen, zonder eerst alle middelen te hebben aangewend, zo meenden ze.

De Compagnie vroeg dus aan de Staten van Vlaanderen haar de som te schenken die ontbrak boven de 9.600 gulden om aan 12.000 gulden te komen, hetzij 2.400 gulden.

De Compagnie vroeg hun bovendien nog 6.000 gulden te willen lenen. Daarvan waren 4.000 gulden voorzien voor de behuising en de andere kosten die ze zou moeten doen om de onderneming in werking te stellen : lijnbanen maken, een pakhuis oprichten om kemp in te leggen, nog een ander pakhuis om het geteerd touwwerk op te bergen, een werkhuis en een teerhuis met kachel om het touwwerk te stoven, en tenslotte een woonhuis voor de meesterknecht die moest toezicht houden op de arbeiders van de lijnbaan. De andere 2.000 gulden moesten dienen om een pakhuis te maken voor het verpakken van de haring en de vis, een ander pakhuis om 's winters alle gereedschap in op te bergen zoals zeilen, touwwerk, "barils", ankers, enz...; tenslotte nog een taanhuis om de netten in te tanen (= de netten koken in taan, een ontsmettende bruingele verfstof, bekomen als aftreksel van eikeschors).

De Compagnie liet opmerken dat in andere zeesteden al die zaken ter beschikking gesteld werden op kosten van de generaliteit. Zij wilde het geld ontlenen aan de Staten van Vlaanderen en de voornoemde huizen en pakhuizen als hypotheek aan het land overlaten

De Compagnie meende verder dat door die nieuwe bedrijvigheid de koophandel meer uitbreiding zou nemen, ook in andere vreemde waren buiten haring en vis, zoals wijn uit Frankrijk. Er zou meer zeevolk naar Oostende komen, grote schepen zouden gebouwd en touwwerk ervoor gemaakt worden, wat zeer nuttig zou zijn, zowel in tijd van oorlog als van vrede, ten dienste van de vloot van Zijne Majesteit. Bovendien zou men in de werkhuisen

"alle ledichgangers ende vagabonde, soo mans als vrouwen" kunnen tewerk stellen en de jongelui zouden "ghesonden worden in zee om ghequeect te worden tot zeevarende volck" in plaats van ze te zenden naar tuchthuizen zoals gebeurt op ander plaatsen tot groot profijt van de Republiek.

Op 27 februari 1617 beslisten de Staten van Vlaanderen, na alles wel overwogen te hebben, aan het request gevolg te geven. Ze beloofden aan de Compagnie 2.400 gulden toe te kennen als gift en 6.000 gulden onder de vorm van lening op hypotheek. De twee sommen zouden zelfs al begin september 1617 betaald worden. Zo vlug zou het echter niet gaan. Voor zo een volksverhuizing met have en goed moesten immers nog heel wat regelingen getroffen worden.

Op 29 november 1617 liet Zijn Hoogheid van uit Tervuren aan de Staten van Vlaanderen een vrij omstandig verslag geworden van de stand van zaken op dat ogenblik.

Daaruit vernemen we dat enkele ondernemende personen, geboren in Holland, aan Hun Hoogheden te kennen hadden gegeven dat ze zich zouden willen komen vestigen in Oostende met vrouw en kinderen en familie, en er te leven "selon la religion catholique et apostolicque romaine". Ze zouden met zich meebrengen, vóór einde mei 1618, 8 buizen en 2 doggeboten om de visserij te bedrijven op haring en moluwe (= gezouten kabeljauw, abberdaan of labberdaan). Ze zouden te Oostende ook een lijnbaan oprichten om touw te draaien en duurzame kabels te maken van goede kwaliteit, bestemd voor hier te lande en ook voor de legers van Zijne Majesteit. Ze zouden ook schepen bouwen van 500, 800 of 1.000 tonnen, veel goedkoper, lichter en beter geschikt om te zeilen dan deze die in Spanje gebouwd werden. Ze hadden gevraagd dat Hun Hoogheden die voorstellen zouden willen aanvaarden en goedkeuren, en overmaken aan de tresorier-generaal en aan de commies van Financiën.

Hun Hoogheden lieten nu aan de Staten van Vlaanderen weten dat zij al de voorstellen hadden overwogen en ter beraadslaging hadden voorgelegd aan hun Raad en dat zij, na advies van de heren van Financiën, toestemming hadden gegeven over de volgende punten

- 1) als de aanvragers hun voorstellen uitvoeren zal hun 1.000 gulden voor elk van de 8 buizen en 800 gulden voor elk van de 2 doggeboten geschonken worden, dit naarmate ze in de haven van Oostende toekomen, uitgerust zoals het behoort om uit te varen ter visvangst; ze zullen dit geld krijgen als een puur geschenk als tegemoetkoming in de kosten van de uitrusting, als ze maar toekomen voor het verstrijken van de maand mei e.k., en dat ze hun vrouw, kinderen en familie meebrengen om er als katholieken te leven zoals ze hebben beloofd;
- 2) opdat de aanvragers nog beter zouden slagen in de uitvoering van hun plannen, staan Hun Hoogheden aan hen en aan hun familie het genot toe van de vrijstelling van belastingen en accijnzen op wijn en bier voor hun eigen gebruik, ook vrijstelling van inkwartiering van oorlogsvolk, wat ook aan de inwoners van Oostende was toegekend, en dat voor de duur van het octrooi;
- 3) Hun Hoogheden staan bovendien een vermindering toe van de helft van de tolrechten die in Vlaanderen geheven worden, en

ook van de helft van de stedetol, op de boten en de waren die de aanvragers en hun Compagnie zullen binnen brengen langs de haven van Oostende gedurende de twaalf eerstkomende jaren;

- 4) Hun Hoogheden bevelen dat er 6 stuivers licentierechten zullen geheven worden op elke ton haring of moluwe die uit de Verenigde Provinciën in Vlaanderen zal binnenkomen langs om 't even welke haven of rivier, bovenop de 10 stuivers die al door de Staten van Vlaanderen geheven worden; die 6 stuivers meeropbrengst zullen de Staten voor een termijn van 6 jaar afstaan aan de Compagnie als tegemoetkoming in de kosten van de lijnbaan en wat ermee samengaat;
- 5) Hun Hoogheden staan toe dat de huismeubelen en de materialen die uit de Verenigde Provinciën zullen ingevoerd worden, bij de eerste aankomst van hun schepen in Oostende, zullen ontslagen worden van licentie- en tolrechten; als achteraf zou blijken dat ze nog meer zaken nodig hebben, zullen ze daarvoor een speciale aanvraag moeten indienen, die door Hun Hoogheden gunstig zal beoordeeld worden; Hun Hoogheden zullen Zijn Majesteit de koning van Spanje per brief bewilligen opdat de koning de levering van alle touwwerk en kabels voor zijn oorlogsvloot hun bij voorkeur zou toezeggen; ze kunnen die immers leveren goedkoper en uit beter en duurzamer materiaal gemaakt dan in de Verenigde Provinciën; ze zullen ook aandringen dat de koning met hen onderhandelingen zou laten voeren nopens het bouwen van schepen van de grootte die hij wenst, en tegen een prijs die hij redelijk vindt;
- 6) Hun Hoogheden bevelen dat er patentbrieven zouden verstuurd worden met vermelding van de namen en voornamen van de aanvragers, opgesteld door de heren van Financiën en door hun diensten voor echt verklaard, en geregistreerd in de Rekenkamer te Rijsel;
- 7) Hun Hoogheden bevelen uitdrukkelijk dat de heren van Financiën punctueel zouden laten uitvoeren al hetgeen hierboven door Hun Hoogheden werd toegestaan en dat ze anderzijds er de hand zouden aan houden dat de aanvragen van hun kant de verplichtingen die ze hebben op zich genomen zouden nakomen.

De heren van de Compagnie drongen hierop nogmaals aan bij de Staten van Vlaanderen opdat ze met hun beloofde tegemoetkoming zouden over de brug komen. Ze verwezen naar de bovenstaande akte waarin Hun Hoogheden aan de Compagnie heel wat voordelen hadden toegezegd. Ze vroegen een spoedige beslissing daar de aankoop van de haringbuizen voor Kerstmis moest gebeuren.

Uit dit antwoord van de Compagnie blijkt ook nog dat de 6 stuivers meerheffing voor een termijn van 6 jaar op elke ton haring of gezouten vis, ingevoerd uit de Verenigde Provinciën, eigenlijk in de plaats kwam van een heffing van 10 stuivers op elke ton voorvangst gedurende 12 jaar.

Op 24 december 1617 zijn de Geestelijken en de Vier Leden van het Land van Vlaanderen te Brussel en daar verklaren ze dat ze akkoord gaan met het request van de Compagnie dd. 27 februari 1617 en met de akte van Hun Hoogheden dd. 29 november 1617 in alle punten, behalve met "den voorderen vrydom van de impositien

gheaccordeert aen die van Oosthende daervan de suppleanten verstaan te ghenieten zesse jaeren naer t expireren van de selve".

Zoals overeengekomen zouden de Staten van Vlaanderen aan de Compagnie de beloofde geldsommen betalen naarmate de schepen te Oostende zouden toegekomen zijn. Burgemeester en schepenen van Oostende moesten daarvan een attest afleveren. Het eerste attest van de aankomst te Oostende van 4 haringbuizen werd afgeleverd op 20 juni 1618 op verzoek van de "Compagnie van de groote visscherie van den Harynck ende dogghevisch, geghenwordich binnen dese voorseide stede". Dat attest zelf heb ik niet teruggevonden. Op 3 juli 1618 werd er nog een tweede attest afgeleverd waaruit blijkt dat er op 26 juni 1618 nog 4 haringbuizen uit Holland waren toegekomen. De heren van het magistrat getuigden dat deze schepen volledig waren uitgerust met bemanning, tonnen, touwwerk, netwerk en ander gereedschap, helemaal zeevaardig. Ze waren dan ook onmiddellijk in zee ter visserij uitgevaren met de bedoeling hier met hun vangst terug te keren "die hun Godt verleen sal".

De laatste vier buizen met de sturlui ervan waren de volgende :

- 1) St.-Joannes, groot ca. 22 last (*) haringtonnen, stuurman Willem DIERICXSEN, admiraal van de haringvangst;
- 2) St.-Lucas, groot alsvoren, stuurman Inghel HARCHERS;
- 3) St.-Mattheus, groot alsvoren, stuurman Lenard CORNELISSEN;
- 4) St.-Marcus, groot alsvoren, stuurman Adriaen PIETERSSSEN.

Het attest besluit met de verklaring dat er nu dus 8 haringbuizen in zee ter haringvangst waren uitgevaren.

Onmiddellijk daarop vroeg de Compagnie aan de Staten van Vlaanderen dat zij dadelijk de sommen van 2.400 en van 6.000 gulden zouden ter hand stellen van haar penningmeester Franchois DE WITTE, die nu met zijn familie te Oostende woonde, en daartoe door de Compagnie gemachtigd was bij akte van 26 april 1618.

Op 5 juli 1618 waren de Staten van Vlaanderen in vergadering te Brugge in het landhuis van het Vrije en ze gaven aan Jan VAN MARCKE, commies van de nieuwe impositiën in 't kwartier van het Vrije, opdracht de som van 2.400 gulden te betalen aan Franchois DE WITTE; Dat was dus alleen het bedrag van de schenking.

In december 1618 geboden de Staten van Vlaanderen in vergadering te Gent aan Jonkheer Jan DE STOPPELAERE, commies van 't kwartier van Gent, de som van 2.000 gulden te geven aan Jacques DE ZOMER in mindering van de 6.000 gulden die aan de Compagnie als lening waren beloofd. Deze DE ZOMER moest het geld tegen ontvangstbewijs geven aan de tresorier van de Compagnie.

Tenslotte op 11 januari 1619 bevalen de Staten van Vlaanderen aan Jan DE KEERLE, gewezen commies van de impositiën in 't kwartier van Ieper, de overige 4.000 gulden te betalen aan de penningmeester van de Compagnie. Daarbij werd uitdrukkelijk gesteld dat de Compagnie die 6.000 gulden moest terugbetalen in drie gelijke betalingen van telkens 2.000 gulden, om de drie jaar.

Hoe de zaken van de Compagnie verder zijn verlopen heb ik niet teruggevonden.

BRON : R.A. Gent. Staten van Vlaanderen, reg. nr. 115. Resolutieboek van 8 oktober 1617 tot 23 december 1619, f° 15v°, 58v°-62v°, 92v°, 98v°, 99.

(*) 1 last bevat te Oostende meestal 12 tonnen van elk 1.000 haringen. Een haringbuis van 22 last bevat dus 264 tonnen of 264.000 haringen.

Zie : R. DEGRYSE, Vlaanderens Haringvisserij in de Middeleeuwen, Handelingen van de Société de l'Emulation te Brugge, 1939, p. 185-204.

R. DEGRYSE, De Crisis in het Haringbedrijf te Oostende en te Damme van 1437 tot 1441, idem, 1965, p. 53-68.

KWARTIERSTAAT VAN CHARLES DE SORGHER - AANVULLING
--

door J.G. DE BROUWERE

In OSTENDIANA VI gaf ik de kwartierstaat uit van Charles DE SORGHER (1). Het valt schier nooit voor, dat een onderzoek - in casu een historisch onderzoek - volledig af is. En zo is het ook met de vermelde kwartierstaat. Hierna volgen dan ook twee aanvullingen, gans verschillend van aard. De eerste stelt nieuw gevonden kwartieren voor. De andere is een hypothese over het beroep van Charles' op   n na oudst bekende naamdrager, nml. kw. 64.

A. Nieuwe kwartierstaten.

Kw. 86 en 87.

Jan MOENTACK en Catharina BOSSELAERE. Ze trouwden te Oostende in 1693 (2).

Kw. 172 en 173.

Andreas MOENTACK en Jacquemyne BYLS. Ze trouwden in 1606. Jacquemyne was weduwe CRESPIN.

B. Het beroep van kw. 64. Ignatius De Sorgher.

En nu de hypothese over het beroep van Ignatius, kw. 64 ! Op blz. 175 van OSTENDIANA VI werd er op gewezen, dat Ignatius een wel heel zwierige handtekening had. Niet de handtekening van een ongeschoolde, maar wel deze van een goed geschoolde. Niet de schrijfwijze van een ambachtsman, maar wel deze van een man die regelmatig de pen hanteert. Daarom mijn veronderstelling, dat de man notarisklerk geweest was, omdat hij zo regelmatig als gtuige op notariële akten voorkomt. Maar die veronderstelling moet ik laten varen : hij was   n der getuigen, die sinds 1540 bij een notarisakte vereist waren (3). Daarentegen ben ik er nu kwasi zeker van, dat Ignatius een musikant was. Ik weet niet wat voor